

хімічної промисловості, впровадження сучасних біотехнологій, нових технологій в сферах, електрозварювання, телекомунікацій, радіоелектроніки, фізики низьких температур, ядерної фізики.

Серед оперативних заходів протидії кризі як найбільш нагальні та важливі можна відзначити такі:

- пріоритетне спрямування інвестиційних та фінансових, кредитних ресурсів на створення нових робочих місць у інформаційно містких сферах розвитку реального сектору: до високотехнологічних виробництв, нової енергетики, об'єктів інфраструктури;
- відкриття кредитних ліній платоспроможним фінансовим установам і компаніям;
- створення системи тимчасового страхування всіх банківських депозитів;
- забезпечення можливостей «вливання» свіжої крові до банківської системи через створення можливостей купівлі акцій комерційних кредитно-фінансових установ;
- часткова націоналізація «проблемних» банків;
- стимулювання структурних змін у бізнесі;
- формування системи антикризових інститутів: консалтингу, оптимізації маркетингових витрат, підготовки кадрів для нових умов господарювання.

Татаренко Н. О.,

к.е.н., професор,

завідувач кафедри міжнародних економічних відносин і бізнесу ІМВ НАУ,

Поручник А. М.,

д.е.н., професор,

завідувач кафедри міжнародної економіки КНЕУ

НОВІ АКЦЕНТИ В ЕКОНОМІЧНІЙ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ В ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Глибокі трансформаційні процеси, які на початку ХХІ ст. набули системного характеру, призвели до формування глобальної моделі економічного розвитку. Інтегруючи усі структурні елементи світового господарства, вона надає йому внутрішньої цілісності та єдності на основі поглиблення інтернаціоналізації виробництва та обміну, зростання рівнів транснаціоналізації та інтеграції національних економік, модернізації технологічної основи сучасної ринкової системи, утвердження універсальних стандартів людської життєдіяльності та формування інститутів глобального менеджменту.

Однак економічний глобалізм має суперечливий і асиметричний характер, а його вигоди та загрози розподіляються вкрай нерівномірно як у

міжкраїновому, так і в секторально-галузевому розрізах. Тож світове господарство як і раніше залишається вкрай фрагментарним та розділеним за економічними, цивілізаційними, соціокультурними, етнічними та конфесійними ознаками. У ньому перетинаються і протиборствують між собою інноваційність і консерватизм, постіндустріалізм і традиціоналізм, що свідчить про нинішню нездатність економічного глобалізму забезпечити тривалу економічну рівновагу та соціальну цілісність у світовому масштабі. При цьому слід враховувати загрози глобального капіталізму, який намагається, як свідчить міжнародна практика, усунути зі світової арени національні держави як найвпливовіших дотепер акторів, поступово обмежуючи коло їх функцій та повноважень.

Глобальне економічне середовище детермінує нову диспозицію країн у глобальних координатах розвитку, коли поряд з розвинутою зоною світу на роль активних учасників світогосподарських процесів починають претендувати і країни – колишні аутсайтери цивілізаційного прогресу – Китай, Індія, Бразилія, Індонезія, Сінгапур, Гонконг, ряд країн близькосхідного регіону та інші. Саме вони протягом 1990-2000-х років спромоглися мобілізувати національний економічний ресурс та здійснити ефективну адаптацію міжнародних стратегій економічного розвитку до діючих на регіональному та загальносвітовому рівнях критеріїв.

Глобальна економічна криза, яка у 2007 р. зародилась у США і з ураганною швидкістю поширилась по планеті, є складним випробуванням для усіх без виключення національних моделей економічного розвитку на їх здатність адаптуватись до нових глобальних умов функціонування. Адже всупереч оптимістичним сценаріям, за якими прогнозувався довготривалий безкризовий розвиток світової спільноти в ХХІ ст., вже перше його десятиріччя закінчується глибокими соціально-економічними потрясіннями, які обумовленні певною мірою неочікуваним ніким співпадінням в часі та накладанням таких об'єктивних і суб'єктивних процесів та факторів як вступ світового політичного циклу у фазу кризи, практичне вичерпання потенціалу п'ятого технологічного укладу, що знаменує завершення довгохвильової економічної динаміки, глобальні фінансові дисбаланси, стимулювання споживацького фетишизму та недієздатність інститутів глобального менеджменту. Вже сьогодні цілком очевидним є той факт, що глобальна економічна криза може призвести до радикальної зміни геополітичного ландшафту, яскравим свідченням чого є поступово активізація діяльності «великої двадцятки», в якій поряд з традиційними провідними країнами світу («великою вісімкою») все відчутнішу роль починають відігравати країни з новостворюваними ринками.

Тож глобальна економічна криза з усією очевидністю виявила переваги і недоліки діючих національних моделей економічного розвитку та довела, що першими подолають кризу ті країни, яким притаманна активна координуюча роль держави, реально діючі макроекономічні важелі національного рівня, свідоме регулювання темпів та пропорцій суспільного виробництва, а також збалансоване узгодження всіх його ланок й компонентів.

Що стосується України, то досвід її соціально-економічних трансформацій за період самостійного розвитку дозволяє переосмислити зміни, які відбулися в суспільстві, і виокремити, виходячи із національних інтересів держави, пріоритетні напрямки її стратегії економічного розвитку в посткризовий період з метою досягнення державою економічної самодостатності в умовах глобальних викликів. На нашу думку, головний акцент в економічній стратегії держави повинен бути зроблений на впровадженні національної мобілізаційної моделі економічного розвитку з урахуванням провідних тенденцій, притаманних сучасній світовій економіці: переходом розвинутих країн до постіндустріальної економіки, посиленням тенденцій до відкритості суспільств, загостренням глобальних проблем людства та формуванням нової глобальної моделі світу. Звідси випливає, що імперативом національного розвитку України в посткризовий період має бути такий курс радикальних і одночасно системних перетворень, який, з одного боку, мобілізує всі національні сили та ресурси, а, з іншого – потенціал зовнішньоекономічного середовища для реалізації національного інтересу українського суспільства, як стрижневого принципу побудови її внутрішньої і зовнішньої політики.

Одним з ключових напрямів економічної стратегії України в посткризовий період є завершення ринкової трансформації сільського господарства через введення права вільного продажу землі, вільного ціноутворення та розвитку інфраструктури з метою забезпечення продовольчої безпеки України, гарантування соціально-політичної стабільності у суспільстві, виживання і розвитку нації. Так, незважаючи на розпаювання в Україні близько 80% земель сільськогосподарського призначення та отримання 7 млн. українських громадян земельної частки, формування повноцінного земельного ринку в державі ще не завершено. Хоча вже понад 7 років в Україні ведуться операції з купівлі-продажу сільськогосподарських земель, дотепер зберігається мораторій Верховної ради на проведення подібних операцій, що фактично блокує процес формування механізму ринкового ціноутворення на землю, обмежує будь-які операції з нею та створює передумови для реалізації тіньових земельних схем.

Водночас необхідність забезпечення продовольчої безпеки в державі з метою гарантування соціально-політичної стабільності у суспільстві, виживання і розвитку нації вимагає надання пріоритетного значення розвитку сільського господарства, що передбачає запровадження в Україні ефективних механізмів купівлі-продажу землі з проведенням земельних аукціонів, тимчасовою заборонаю купівлі земельних ділянок іноземними громадянами та підприємствами, довгостроковою орендою землі з правом її успадкування, продажем права на оренду землі на відкритому ринку та зменшенням державного втручання у цю сферу.

Ефективно використовуючи основне багатство країни – землю, можна, не вкладаючи навіть державних коштів у зрошення, меліорацію, хімізацію та механізацію, значно підняти рівень виробництва сільськогосподарської товарної продукції, яка задовольнить потреби внутрішнього ринку у

продовольстві та забезпечить сировиною харчову та інші галузі промисловості. Основний засіб розвитку аграрного сектору – це не іноземні інвестиції, і не державні дотації, які розкрадаються, а внутрішні заощадження тих, хто веде сільськогосподарський бізнес, та потужна кредитна підтримка іпотечних банків. Найяскравіший приклад в цьому плані – Китай.

За даними ООН, українська земля має можливість повноцінно годувати 100 млн. чол., однак досягти цього можна лише при ефективному господарюванні. Сьогоднішній же стан сільського господарства України є критично небезпечним, адже інтенсивність процесів руйнування і деградації ґрунтів внаслідок використання застарілих агротехнологій та недотримання фундаментальних законів та правил сільськогосподарської діяльності досягла небезпечного для економічної стабільності держави рівня. Так, за останні 30 років впливу ерозії зазнали 57,5 % земель країни, середній вміст гумусу знизився з 3,5% до 3,2%, площа ерозованих земель щорічно збільшується на 80-100 тис. га і досягає нині третини ріллі, а радіонуклідами забруднено понад 3,5 млн. га сільськогосподарських угідь і майже 70 тис. га виведено з обороту. Крім того, останнім часом інтенсивно збільшуються площі кислих і солонцевих ґрунтів, а понад 40 % орних земель України потребують нині проведення заходів хімічної меліорації – гіпсування та вапнування – спрямованих на поліпшення їх фізико-хімічних та фізичних властивостей.

Реалізація сільськогосподарського потенціалу України у довгостроковому періоді матиме місце лише за умови більш повного й ефективного використання існуючого аграрного потенціалу держави та реалізації комплексу заходів, спрямованих на:

- раціональне землекористування та охорону земель у обсягах, що забезпечать розширене відтворення їх родючості;

- удосконалення системи бюджетної підтримки агропромислового комплексу через запровадження комплексної оцінки програм бюджетної підтримки; компенсацію кредитних ставок комерційних банків при кредитуванні сільськогосподарських товаровиробників усіх категорій в обсязі, що гарантуватиме їх вільний доступ до кредитних ресурсів, поступовий перехід до виплати дотацій з урахуванням товарності та якості сільськогосподарської і харчової продукції, забезпечення формування та ведення реєстру складських документів на зерно;

- удосконалення системи оподаткування в агропромисловому комплексі, зокрема шляхом запровадження обкладання безпосередньо сільськогосподарських товаровиробників податком на додану вартість із зміною пільг з цього податку дотаціями в рослинництві і тваринництві з дотриманням правил землекористування та гарантуванням якості продукції;

- сприяння впровадженню альтернативних видів палива та нетрадиційних джерел енергії, в тому числі біодизелю, біоетанолу, біогазу.

Ситуація на світових ринках продовольства свідчить про зростаючу зацікавленість споживачів у здоровому та повноцінному харчуванні. В багатьох країнах світу, передусім у США та ЄС, вже діють важливі ринки органічної сільськогосподарської продукції та харчових продуктів, а також створена й

успішно функціонує відповідна інфраструктура сертифікації, маркетингу і реалізації. Мотивація споживачів органічної продукції поєднує такі вимоги та очікування: здорове та екологічно безпечне харчування; вищі смакові якості; збереження навколишнього середовища в процесі виробництва; неспоживання генетично модифікованих продуктів; безпосередній зв'язок з виробником; висока якість продуктів та їхня свіжість; дотримання високих стандартів утримання тварин та методів виробництва.

У цьому зв'язку важливо відзначити, що Україна має великий потенціал для виробництва та експорту на світові ринки органічної сільськогосподарської продукції, а у середньостроковій перспективі для її постачання на внутрішній ринок. Водночас органічне сільське господарство сприятиме вирішенню низки актуальних проблем, які існують в аграрному виробництві України та її сільських районах.

Активізація інвестиційних процесів у сільському господарстві України може значною мірою сприяти формуванню ключових елементів середовища, сприятливого для інновацій. Для розуміння національних можливостей у цьому секторі доцільно згадати існуючі інноваційні аграрні технології в Україні, зокрема, систему управління молочним скотарством ОРСЕК «Орсек-ПП» (розробник – СУМС «Орсек-ПП»²²), технологію та обладнання для примусової відгодівлі водоплавної птиці (розробник – Інститут птахівництва УААН²³), технологію утримання бджолиних сімей в осінньо-зимовий період (розробник – Інститут бджільництва ім. П.І. Прокоповича УААН²⁴), комп'ютерну систему визначення племінної цінності бугаїв молочних порід (Інститут розведення і генетики тварин УААН²⁵), вакцина проти хвороби АУЄСКИ (Інститут ветеринарної медицини УААН та НВП «Біо-тест-лабораторія»²⁶) та ін.

Оскільки економічний розвиток України в XXI ст. буде визначатись впливом техноглобалізму, то наша держава об'єктивно не зможе існувати у технологічному вакуумі, тобто без розвитку власної науково-технологічної індустрії та без використання кращих світових надбань у цій сфері. Тож у посткризовий період головну увагу в економічній стратегії України слід

22 Пакет програм СУМС «Орсек» – це автоматизована (комп'ютеризована) селекція з використанням новітніх методів оцінки, відбору і підбору тварин, спрямована на оперативне управління виробничим і селекційним процесами в молочному стаді корів, його ефективне відтворення і підвищення продуктивності. На сьогодні дана система управління молочним скотарством впроваджена і надійно функціонує в 62 господарствах України.

23 Принципово нова технологія примусової відгодівлі водоплавної птиці призначена для застосування в пташниках, обладнаних клітковими батареями, її суть полягає в тому, що зерно кукурудзи піддають волого-тепловій обробці, в результаті якої його вологість підвищується до 33-50%. На основі цього зерна готують кормову суміш, що подрібнюється, гомогенізується, механічно стискується і подається в стравохід птиці. Дана технологія вже пройшла виробничу перевірку і впроваджена у виробництво на держплемптаховоді «Україна» – Дніпропетровська обл.

24 Технологія призначена для використання при підготовці та утриманні бджолиних сімей в осінньо-зимовий період на пасіках лісостепової зони країни. При її розробці використано останні досягнення науки й практики догляду за бджолами в холодний період року. Вона включає необхідний набір прийомів догляду і гарантує повноцінну перезимівлю бджолосімей при тривалості безоблітного періоду до 170 днів.

25 Система забезпечує визначення племінної цінності бугаїв за якісними показниками їх нащадків, обробленими на персональних комп'ютерах за спеціальною програмою.

26 Вперше в Україні та країнах СНД створено вакцину маркіровану, концентровану, емульговану проти хвороби Ауєски. Вона виготовлена з культурного вірусу хвороби Ауєски штаму 77/3В, виробленого в перещеплюваній культурі клітин, інактивованого формальдегідом і змішаного з масляним адьювантом.

приділити забезпеченню національної техніко-технологічної безпеки держави через динамічне освоєння базових технологій і виробництв шостого технологічного укладу, які відкриють широкі можливості щодо «підключення» до чергової хвилі економічного зростання та оперативного реагування на глобальні виклики науково-технічного і соціального прогресу.

У досягненні цієї стратегічної мети ключовими заходами мають бути наступні. По-перше, виокремлення в якості національного пріоритету сектору інноваційного виробництва. Необхідні пріоритетні національні проекти з особливим режимом фінансування, розраховані на кілька років, причому даний режим фінансування не повинен змінюватись залежно від зміни уряду або президентів.

Такого роду національні проекти повинні мати структурний характер і спрямовуватись на посилення міжнародної конкурентоспроможності України на основі розвитку наукомістких технологій та інноваційної сфери. При цьому роль організатора, координатора і головного інвестора інноваційних проектів повинна взяти на себе держава. В якості прикладу можна навести Францію, де в до кризовий період було взято курс на здійснення індустріалізації в області високих технологій та створення так званих «полюсів конкуренції». До речі, на момент розробки даної програми передбачалось, що фінансування цих наукомістких проектів буде здійснено за рахунок коштів, одержаних від приватизації.

Щодо України, то ситуація ускладнюється тим, що сьогодні в державі відсутні належні умови для продукування критичних для країни технологій. Такими напрямками можуть бути біотехнології, нанотехнології та інформаційні технології. Глобальний характер динамічних трансформацій у сфері технологічного розвитку провідних держав світу переконує в необхідності визначення інноваційних високопродуктивних технологій в якості провідної рушійної сили економічного зростання.

Україні потрібна масштабна стратегія технологічного прориву і програма її реалізації. Важливим компонентом даної стратегії має бути закупівля за кордоном найновіших ліцензій на сучасні технології, вироби і матеріали та оперативне створення на відновленій вітчизняній технологічній базі власного виробництва. Здатність створювати і ефективно використовувати передові технології як форму реалізації науково-технічних знань забезпечує господарюючим суб'єктам стійкі міжнародні позиції, їхнє виживання за умов жорсткої конкуренції.

По-друге, на основі національних конкурентних переваг за окремими напрямками технологічного прогресу (ракетно-космічна техніка, авіація, нові конструкції газових турбін, порошкова металургія, зварювальні та композиційні матеріали, фармацевтична і електронна промисловість, загальне машинобудування) добиватися секторального лідерства у світовому виробництві. Саме ці галузі у міжнародній практиці вважаються наукомісткими (високотехнологічними) і слугують критерієм оцінки концентрації національного потенціалу на головних напрямках науково-технічного прогресу. Цього можна досягнути, підвищуючи індекс технологічного розвитку та

коефіцієнт «технологічної незалежності» (тобто співвідношення технологічних балансів платежів і доходів країни). За умов реалізації політики відкритості це сприяє підвищенню конкурентоспроможності науки, техніки й промисловості і залученню зарубіжного науково-технологічного потенціалу в ті галузі, де це найбільш раціонально з точки зору національних інтересів.

По-третє, розробка конкретних механізмів адаптації України до глобальних процесів технологічної інтеграції в якості важливого каталізатора розвитку Національної інноваційної системи, яка повинна базуватись на активній ролі держави щодо стимулювання розвитку інноваційної діяльності, розвиненій системі науки та освіти, інноваційному корпоративному секторі, потужній мережі інституцій технологічного трансферу, а також диверсифікації джерел фінансування НДДКР з акцентом на розвитку венчурного сегменту вітчизняної фінансової системи.

Використовуючи різноманітні форми міжнародного науково-технічного і технологічного співробітництва (технопарки, «силіконові долини» спільні науково-технічні проекти і програми, міжнародні стратегічні альянси), Україна може вийти на світові ринки високотехнологічної продукції і закріпитися на них. На відміну від розвинутих країн, які до 90% приросту ВВП забезпечують виробництвом і експортом наукомісткої продукції, вона, посідаючи за кількістю науковців одне з перших місць у світі, досі розвивається без суттєвого використання результатів наукових досліджень. Тільки у тісному співробітництві з зарубіжними партнерами у сфері НДДКР можна надолужити технологічне відставання від країн-лідерів. Інтернаціоналізація і трансфер технологій – умова формування економіки знань, причому не менше важлива, ніж інвестиції, людський ресурс й технологічна база. Адже сьогодні очевидним є факт, що розв'язати глобальні проблеми на сонові індустріального способу виробництва, орієнтованого на сировинний ресурс і руйнування навколишнього середовища, неможливо. Тому особливої ваги набуває технологічне прогнозування, яке базується на досконалій науковій основі і ефективному інструментарії, котрий дозволяє передбачити технологічні зміни, що чекають людство через 20-30 років, зокрема, в інформаційному секторі, як ядрі техноглобалізму.

Поглиблення багатовекторного співтовариства України в інноваційній сфері, яке повинно реалізовуватись з урахуванням коротко-, середньо- і довгострокових цілей та завдань соціально-економічного і науково-технологічного розвитку. Враховуючи світові процеси поглиблення глобалізації науки, а також наявний в Україні науково-технічний потенціал, спільні, за участю іноземних наукових колективів, розробки та реалізація наукових проектів і програм, уможливили б значною мірою скорочення витрат української сторони на ведення інноваційних розробок. Лише правильно обрана стратегія сприяння розвитку міжнародного науково-технологічного співтовариства стане ефективним чинником формування національної інноваційної моделі, яка у повній мірі відповідатиме вимогам глобалізації та сучасної науково-технологічної революції, сприятиме підвищенню міжнародної

конкурентоспроможності українських компаній, залученню їх, через систему трансферу технологій, до глобальної системи науково-технологічного обміну.

Для підвищення міжнародної науково-технологічної конкурентоспроможності України необхідно усіляко розвивати так звану мережеву форму співробітництва суб'єктів підприємницької діяльності у вигляді кластерів з метою посилення взаємодії між ними та об'єднання ресурсів. Створення кластерів дозволить активізувати інноваційну діяльність, створити нові можливості для ведення бізнесу та просування на зовнішні ринки нових, високотехнологічних, наукомістких продуктів. Розвиток кластерів змінить характер конкуренції, підвищить її дієвість та ефективність, посилять взаємовигідне міжнародне співробітництво у науково-технологічній сфері.

По-четверте, необхідно створити розгалужену індустрію венчурного фінансування, яка передбачає формування її інституційної структури, розвиток ринку венчурного капіталу та розвиток інфраструктури венчурного фінансування. При цьому потенційними вкладниками можуть бути комерційні банки, інвестиційні компанії, інвестиційні фонди, страхові компанії, великі підприємства, що спрямовують свої кошти на розроблення нових технологій, іноземні фонди венчурного капіталу, приватні особи, тобто ті суб'єкти підприємницької діяльності, які мають можливість вкладати вільні кошти в обіг задля одержання високих прибутків.

Заходи, спрямовані на зміцнення венчурного капіталу, можуть мати як законодавчий, так і рекомендаційний характер. Система стимулів покликана забезпечувати полегшене входження венчурних інвесторів у ринок і вихід з нього. Цього можна досягти за допомогою податкового кредитування, податкових знижок, зменшення прибуткового податку венчурним інвесторам, пільгового оподаткування прибутку від приросту капіталу, зміцнення офіційних ринків цінних паперів тощо.

У венчурне підприємництво необхідно залучати різноманітні джерела фінансування. З допомогою політики «відкритих дверей» доцільно ширше залучати іноземний капітал, а також науково-технічний потенціал зарубіжних країн. Іноземні інвестиції у сферу фінансування венчурних фірм і приватних підприємств науки й наукового обслуговування можуть залучатися як завдяки продажу акцій таких організацій, так і завдяки створенню спільних наукових закладів. Залучення іноземних інвестицій у науково-технічну сферу дасть змогу вирішити таке невідкладне завдання, як оновлення її науково-виробничої інфраструктури, елементами якої виступатимуть фондові біржі, науково-технічні, аудиторські, інжинірингові фірми, інкубатори венчурного бізнесу, венчурні мережі тощо.

На рівні уряду необхідно сформувати Комітет у справах венчурного бізнесу, який координуватиме державне фінансування венчурних фірм, визначатиме пріоритетні напрями науково-технічного прогресу, здійснюватиме контроль за використанням фінансів відповідно до їх призначення, залучатиме зарубіжних інвесторів венчурного капіталу. Комітет повинен мати розвинуту інформаційну мережу з використанням телекомунікаційних систем, яка б акумулювала банк даних про наукові розробки венчурних підприємств,

можливі джерела фінансування досліджень як з бюджетних, так і позабюджетних коштів, зарубіжних та вітчизняних фондів. Система дасть змогу в єдиному інформаційному просторі здійснювати обмін інформацією про попит на інноваційні проекти та послуги і їх пропонування. Основними системоутворюючими елементами будуть об'єднані телекомунікаціями головний та регіональні центри інформації з банками даних про інноваційні проекти і послуги. Завданням структури верхнього рівня стане створення аналітичного центру, що забезпечить оперативний аналіз ефективності вкладення інвестицій у малі венчурні фірми. Діяльність такої структури мусить бути підкріплена відповідними законодавчими актами, які допускають застосування гнучкого механізму пільг.

З метою активізації інноваційної діяльності підприємств пропонується комплекс заходів, зокрема:

- прийняти в Україні стратегічну мету: досягти двократного збільшення питомої ваги приватного фінансування НДДКР. Стратегія забезпечення наукових досліджень переважно за рахунок бюджетних коштів, без стимулювання притоку приватних інвестицій в науку, консервуватиме положення аутсайдера та допоміжну роль України у світовому інноваційному розвитку. Домінування бізнес-сектору у фінансуванні та виконанні НДДКР забезпечує ефективність національних інноваційних систем, що дозволяє розвиненим країнам досягти значних інноваційних конкурентних переваг. Так, бізнес забезпечує 65-75% витрат на НДДКР у США, Японії, Південній Кореї, Швейцарії, Швеції, Фінляндії, ФРН та Ірландії, при цьому на державне фінансування в цих країнах припадає лише 20-25%);

- необхідно збільшити питому вагу державного замовлення у сфері науки, оскільки його фактичний розмір залишається надзвичайно малим. Крім того, окремою статтею необхідно передбачити у державному бюджеті кошти на фінансування держзамовлення НДДКР від виконавців приватної форми власності та індивідуальних винахідників. З метою підтримки розвитку інноваційного підприємництва зобов'язати міністерства та відомства сприяти представникам малого та середнього підприємництва (МСП) в отриманні державних замовлень на НДДКР, отриманні доступу до фінансування наукових розробок на рівні з крупними підприємствами та науково-дослідними організаціями;

- щорічно виділяти кошти із державного бюджету на пайових засадах з представниками приватного бізнесу на грантове фінансування проектів з розробки та комерціалізації високих конкурентоспроможних технологій шостого технологічного укладу. При фінансуванні приватних інноваційних проектів державна підтримка найбільш доцільна на початкових (доринкових) стадіях проекту (дослідні, конструкторські розробки, проектування моделей нових виробів), тоді як приватний капітал, як свідчить аналіз інноваційних систем розвинутих країн, більш охоче підключатиметься на завершальних стадіях реалізації інноваційних проектів, коли їх ринкова перспектива є чітко прогнозованою;

- надати державним науково-дослідним організаціям право укладати кооперативні угоди на дослідження та розробки з приватним бізнесом, і, при цьому, дозволити приватним учасникам володіти правом власності на результати кооперативних досліджень.

Доцільно запровадити диференційовану шкалу оподаткування прибутку венчурних підприємств, одержаного від реалізації інноваційної продукції залежно від рівня її новизни та технологічної складності. Зокрема, для продукції, що належить до четвертого і нижчих технологічних рівнів доцільно застосовувати загальний режим оподаткування. Що стосується інновацій п'ятого та шостого рівнів, тут необхідно передбачити майже повне звільнення від оподаткування прибутку венчурних підприємств, отриманого від продажу даного інноваційного продукту. При цьому термін дії таких пільг слід ув'язувати зі строком окупності бізнес-проекту. Такий підхід дозволить зберегти на існуючому рівні втрати бюджету від надання запропонованих податкових пільг за рахунок часткового покриття недонадходження коштів від підприємств, що використовують інновації вищого рівня, надходженням коштів від сплати податку на прибуток підприємствами, що застосовують у виробництві інновації нижчого технічного рівня.

Крім пільг в оподаткуванні державна політика сприяння розвитку венчурного бізнесу в Україні повинна здійснюватись в різних напрямках і формах непрямого впливу, включаючи:

- зниження величини орендної плати венчурним підприємствам, якщо приміщення під офіси, виробничі площі надаються місцевою владою;

- введення в практику системи державних замовлень на наукові і науково-дослідні роботи безпосередньо венчурним фірмам і кваліфікування виконання таких замовлень як неприбуткову діяльність, що не оподатковується;

- розробка заходів, які полегшують підприємцям освоєння ринків нових технологій, отримання ліцензій на об'єкти інтелектуальної власності та створення захисних бар'єрів з метою забезпечення від порушення прав її власників;

- створення сприятливих умов для комерціалізації результатів наукових та науково-дослідних робіт. Останнє набуває особливої актуальності, оскільки в Україні досі інтелектуальна праця оцінюється на кілька порядків нижче ніж в європейських державах, що стимулює виїзд талановитої молоді, висококваліфікованих фахівців на роботу в інші держави, а вітчизняна економіка втрачає можливості їх використання для розв'язання складних соціально-економічних проблем, які потребують застосування праці високоінтелектуального контингенту працівників. Тому невід'ємною складовою політики держави стосовно сприяння розвитку венчурного бізнесу повинні стати заходи, спрямовані на підвищення оцінки результатів праці фахівців наукового і науково-дослідного профілю, інженерно-технічних працівників, та забезпечення престижності праці в сфері науки.

Наступним напрямком стратегії економічного розвитку України в посткризовий період є оптимізація її паливно-енергетичного балансу на основі радикального збільшення обсягів видобутку власних паливних ресурсів,

реалізації великомасштабних проектів з розробки альтернативних джерел енергії, диверсифікації іноземних поставок енергосировини та впровадження у виробничу та побутову сфери енергоощадних технологій.

І це не випадково, адже навколо енергетичної сфери на сьогодні точиться найзапекліша конкурентна боротьба за володіння світовими енергоресурсами, за встановлення контролю над виробничими потужностями з їхньої переробки та зонами дислокації транспортної інфраструктури та за можливості формувати основні пропорції світового нафтогазового ринку.

Велика енергетична залежність України від Російської Федерації та інших зовнішніх джерел постачання, особливо актуалізує питання щодо їх диверсифікації з метою забезпечення енергетичної безпеки країни. В цьому сенсі великі надії покладаються на поставку в Україну енергоносіїв з Ірану, Об'єднаних Арабських Еміратів, Саудівської Аравії, Лівії та інших країн Близького і Середнього Сходу.

Важливим компонентом стратегії економічного розвитку України в посткризовий період є подолання фінансового «колоніалізму» держави. Цей процес слід розглядати у контексті формування ефективної системи валютної-фінансової безпеки України як комплексу заходів щодо забезпечення такого стану функціонування національної фінансової системи, який характеризується стійкою національною валютою, стабільне й динамічне економічне зростання, а внутрішній і зовнішній борг не загрожують нестабільністю національної фінансової системи. Таким чином, адекватними відповідями України викликам фінансового глобалізму є наступні:

- забезпечення стійкості національної валютної системи та подолання «доларизації» економіки України через макроекономічну стабілізацію, зменшення рівня та волатильності інфляції, а також середньо- та довгострокових девальваційних очікувань;

- формування ефективної системи мотивації для українських власників капіталу вкладати його у національну економіку через адекватну монетарну політику, політику обмінного курсу та валютних резервів;

- стимулювання процесу інвестування внутрішніх приватних заощаджень у виробництво;

- розвиток повноцінного фінансового ринку через концентрацію капіталу фінансових інститутів, диверсифікація фінансових інструментів з одночасним рестрикціями щодо переміщення спекулятивного капіталу;

- посилення контрольних функцій Національного банку України за діяльністю комерційних банків та державного контролю за транскордонними потоками капіталу;

- прискорення грошового обігу як засобу попередження інфляції та ін.

У посткризовий період необхідно визнати, що більшість банків спасти не вдасться, що вони збанкрутують. Тож необхідно чітко визначити стратегічно важливі для країни фінансові установи і їх спасати в першу чергу.

Важливим галузевим пріоритетом стратегії економічного розвитку України в посткризовий період є будівництво, від якого значною мірою залежить ефективність функціонування всієї системи господарювання в країні.

Важливість цієї галузі для економіки держави пояснюється, по-перше, гострою житловою проблемою в державі, яка в соціальному плані є однією з найскладніших. Так, на сьогодні за оцінками фахівців середня забезпеченість населення України житлом становить близько 20 м² загальної площі на одну особу, що в 2-3 рази менше, ніж у розвинених країнах світу.

Тож найважливішим напрямом відновлення будівельного потенціалу в Україні в посткризовий період є розгортання довгострокового прискореного і великомасштабного житлового будівництва на базі сучасної будівельної технології, стане основою не тільки різкого зростання будівельного комплексу промисловості, але й зростання внутрішнього сукупного попиту в Україні. Адже формування системи забезпечення кожної сім'ї індивідуальним котеджним житлом і необхідним побутовим його наповненням стимулює розвиток десятків галузей промисловості (меблевої, побутової техніки, електроніки, автомобілебудування, виробництво спорттоварів, малої техніки для сільгоспугідь та інших). Без перебільшення можна стверджувати, що це – довгострокові інвестиції, які дають поштовх розвитку кредитної системи, підвищують зайнятість населення та його соціальний оптимізм.

По-друге, капітальне будівництво створює велику кількість робочих місць і споживає продукцію багатьох галузей народного господарства, а економічний ефект від розвитку цієї галузі полягає у мультиплікаційному ефекті коштів, інвестованих у будівництво. І, нарешті, будівництво сприяє розвитку підприємств малого бізнесу, особливо тих, що спеціалізуються на оздоблювальних і ремонтних роботах, на виробництві та встановленні вбудованих меблів та ін. Таким чином, розбудова будівельної галузі неминуче викликає економічне зростання у країні і виникнення необхідних умов для розв'язання багатьох соціальних проблем.

За умов поглиблення глобалізаційних процесів стратегічними детермінантами стратегії економічного розвитку України на мікрорівні є ефективна і поетапна транснаціоналізація а на макрорівні – регіональна інтеграція. Що стосується транснаціоналізації, то вона повинна бути підпорядкована досягненню Україною високого конкурентного статусу у світі з використанням політики сильного протекціонізму, який відповідав би національним інтересам, не був нав'язаний ззовні і перекрив канали безконтрольного відпливу національних ресурсів за кордон (товарних, фінансових, сировинних, інтелектуальних, людських). Поступовий і зростаючий вихід на зовнішні ринки має здійснюватися завдяки набутим унаслідок внутрішнього розвитку конкурентним перевагам. Тож загальним мірилом ефективності транснаціоналізації національної економіки нашої держави мають бути реальні критерії: структура експорту та імпорту, вплив зовнішньоекономічних зв'язків на стан економічної безпеки країни та її технологічний розвиток.

Специфіка ефективної транснаціоналізації економіки України полягає у поєднанні позитивних впливів зовнішнього середовища на країну і попередження можливих загроз її безпеці з боку зовнішніх факторів. Так, саме у посткризовий період ефективність транснаціоналізації національної

економіки України повинна оцінюватись на основі зрозумілих мільйонам українців критеріями. Кожна підписана міждержавна угода і кожен міжнародний візит повинні давати відповіді на питання: скільки в Україні буде створено нових робочих місць? Скільки буде залучено іноземних інвестицій на вигідних для нас умовах? Які нові технології будуть впроваджені у виробництво? Де ми отримаємо доступ на міжнародні ринки? Наскільки зміцниться атмосфера безпеки і довіри навколо України в регіоні і світі? На такій основі Україні слід будувати відносини зі всіма країнами і міжнародними організаціями, не дозволяючи при цьому переступати за лінію національних інтересів держави.

Водночас глобалізаційний фактор може зіграти негативну роль у тих випадках, коли зовнішні зв'язки стримують розвиток внутрішнього ринку, обмежують потенційні можливості зростання імпортозамінного виробництва, призводять до відпливу з країни національного капіталу, погіршують екологічний стан та ін. Таким чином, транснаціоналізація економіки України повинна розглядатись у контексті того, наскільки вона сприяє формуванню цілісного народногосподарського комплексу держави. І лише після того, коли встановлені та набули стійкості основні макроекономічні параметри, у сферу міжнародної економічної діяльності можуть підключатися конкретні ланки національного виробництва, або розширюватися зони присутності іноземного капіталу на національному терені.

Специфіка національного економічного інтересу України у міжнародній сфері полягає у тому, що він доповнює та сприяє реалізації ендогенного інтересу. Саме з такого його розуміння і формується поняття ефективних зовнішніх економічних зв'язків, які в кінцевому рахунку покликані обслуговувати національну економіку, забезпечувати її необхідними сировинними ресурсами, сприяти взаємовигідному еквівалентному обміну держави з зовнішнім світом, залученню технічних та інноваційних новинок та ін.

Між тим, неупереджений аналіз економічного розвитку нашої держави упродовж всього періоду її незалежності, характеру і результативності ринкових перетворень та їх соціальної ціни, а також взаємодії України із зовнішнім світом засвідчує, що за відсутності науково обґрунтованої міжнародної стратегії держави та внаслідок «безпечної» відкритості світу, вона не тільки не змогла досягти бажаних результатів, але й була відкинута на кілька десятиліть назад з позицій в міжнародному поділі праці, які вона мала раніше, що завдало значної шкоди національним інтересам держави. Ця загроза підсилюється ще й тією обставиною, що сьогодні в Україні пануючим є індустріальний тип економічного розвитку. І хоч у перспективі країна має шанси переорієнтуватися на постіндустріальну парадигму розвитку в руслі провідних тенденцій глобалізації, її сучасна участь у міжнародному поділі праці обмежується лише ресурсною спеціалізацією та технологічним послідовництвом.

Що стосується регіональної інтеграції України, то в цілому аналіз основних критеріїв її інтеграційної готовності (політичних: забезпечення

демократії, умов і свобод людини, гарантованість бізнесу, політична культура; правових: відповідність законодавства вимогам спільного ринку, відповідність адміністративної реформи вимогам спільного ринку, рівень правової свідомості; економічних: вільний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили, існування ринкової економіки, конкурентоспроможність національної економіки; соціально-економічних: ключові соціальні права і гарантії, соціальний статус особистості та співвідношення особистих і моральних інтересів)²⁷ свідчить про те, що об'єктивно держава сьогодні не готова до членства у будь-яких діючих чи потенційних регіональних угрупованнях, блоках чи союзах. На основі такої настанови українська держава і відповідно владні структури мають визначити найефективніші форми і механізми співробітництва України з регіональними угрупованнями у найближче десятиріччя без інституціоналізації цих відносин жорсткими правилами чи нормами.

Резюмуючи, можна сказати, що включення України в інтеграційні об'єднання держав є передчасним, стратегічно невмотивованим актом і потребує часу для нарощування системних конкурентних переваг, які змінять умови і вигоди для її повноцінної інтеграції у континентальний і міжконтинентальний поділ праці. Водночас найбільш обнадійливою, з точки зору національних інтересів України, є максимальна реалізація нею потенціалу зовнішньоекономічних зв'язків через поглиблення та диверсифікацію двостороннього співробітництва з країнами на Заході і на Сході. Цей чинник є визначальним у приведенні національних умов господарювання у відповідність з міжнародним досвідом, а отже формує системні взаємозв'язки між Україною та іншими державами світу в якості суб'єктів єдиного економічного простору.

Що ж стосується співробітництва держави з регіональними союзами, то необхідною є одночасна взаємодія з обома стратегічними інтеграційними векторами – західним (ЄС) та східним (СНД, ЄП, ГУАМ, ОЧЕС). Вона має передбачити, поза сумнівом, стратегічну перспективу всебічну інтеграцію України у європейський економічний простір, оскільки досвід такої співпраці переконливо довели інші країни. На сьогодні багато учасників міжнародних економічних угруповань, таких як АТЕС, НАФТА, ОЧЕС, СНД та ін., також є членами інших регіональних об'єднань. Ряд країн мають угоди про створення зон вільної торгівлі не з однією, а з кількома державами, що не суперечить нормам і правилам ГАТТ-СОТ та іншим міжнародним нормативно-правовим документам. Таким чином, регіональна інтеграція України повинна виглядати наступним чином: у регіональних угрупованнях ЄС, СНД, ЄП, ГУАМ, ОЧЕС – зона вільної торгівлі, що передбачає ліквідацію торговельних бар'єрів між учасниками угоди і збереження власного торговельного режиму у відносинах з третіми країнами.

Об'єктивною передумовою досягнення українською нацією високого конкурентного статусу, а значить – і запорукою ефективної реалізації нею

²⁷ Див. детальніше: Поручник А. М. Національний інтерес України: економічна самодостатність у глобальному вимірі: Монографія. – К.: КНЕУ, 2008. – С. 279-324.

свого економічного інтересу, є формування національної моделі соціально-економічної самодостатності. Її відмітною рисою є поєднання національної ресурсної бази і світогосподарських рушійних сил з орієнтацією насамперед на мобілізацію національного економічного потенціалу. Важлива роль при цьому відводиться активній економічній політиці, яка покликана сприяти максимальному залученню усіх наявних у країні ресурсів і механізмів формування власної національної економічної системи, її кількісного та якісного удосконалення.

Така своєрідна мобілізаційна модель економічного розвитку здатна забезпечити саморозвиток і самовідтворення цілісної національно-державної економічної систем України, створити необхідні умови стійкого економічного зростання у довгостроковому плані, а також згуртувати усі сили української нації навколо формування і розвитку національної економічної ідентичності, власної цілісної господарської системи з її органічним входженням у світові економічні структури. Її парадигмальними засадами повинні бути наступні:

По-перше, національна ідея, як консолідуєча суспільство цінність, повинна бути наріжним каменем будь-якої дії окремого громадянина, економічних суб'єктів, громадських та політичних організацій, державних інституцій, представників всіх рівнів влади, дипломатичних служб, інформаційних засобів та установ. Тільки вона може за сучасних умов виконати прогресотворчу функцію, системно забезпечити інтеграцію трудових зусиль всіх членів українського суспільства, спрямованих передусім на побудову ефективної економічної системи заради гідного життя людей у нашій державі.

По-друге, пріоритетність національних ресурсів у формуванні системи факторів суспільно-економічного розвитку. Україна має традиційні види ресурсів (земельні, природні, водні, енергетичні, рудні, транспортні, окремі технологічні і виробничі, а найголовніше, людські) в такій кількості, які дозволяють їй успішно реалізувати концепцію економічного прориву на основі ресурсної самодостатності. Єдиним видом поки що дефіцитного ресурсу для економіки України – є паливно-енергетичний. Однак, не потрібно забувати, що мова йде про існуючий на сьогодні рівень освоєності національних ресурсів, який суттєво відстає від потенційних природних джерел палива, різного роду сировини, корисних копалин, енергії, продуктів харчування тощо. За умов ефективної і динамічної розробки цих джерел, їх включення в процес суспільного відтворення матеріальний фактор виробництва буде цілком достатній для стійкого економічного розвитку і створення умов для повних виробничих циклів.

Разом з тим, системний аналіз стратегічних перспектив розвитку національної економіки і виведення її на рівень глобальної конкуренції зобов'язує нас включати в якості ключових факторів такої стратегії наступні ресурси: інформаційний, інтелектуальний і інноваційний. Саме вони визначають пріоритети національного розвитку передових країн, є гарантією їх економічної безпеки та високої конкурентоспроможності. Оптимізація виробничої і експортної структури вимагає розробки схем раціонального використання національних ресурсів, оскільки частина із них використовується

значною мірою для експортних цілей (руди, метали, електроенергія тощо), інша частина не розробляється, бо в цьому не зацікавлена певна частина української буржуазії, інтереси якої пов'язані із імпортом (нафта, газ, поліметали).

По-третє, домінуюча роль держави у регулюванні та контролі за всіма суспільними процесами, який виступає однією із базових парадигмальних засад національного суверенітету на відміну від принципу лібералізації як атрибуту сучасної парадигми глобалізації. Не завершивши процесу системної і ефективної трансформації державного устрою, економічних відносин, соціальної сфери, фінансової системи, та не заклавши основ конкурентоспроможної моделі національного розвитку, не варто надавати пріоритету глобальним імперативам. Історія свідчить, що багато успішних нині країн трансформували свої національні економіки, спираючись на мобілізаційну модель з керівною роллю держави. Саме вона забезпечує формування всіх необхідних умов для самодостатності динамічного розвитку країни у глобальному середовищі.

По-четверте, духовні та морально-правові цінності як базисні засади розвитку державного управління та саморегуляції суспільства. Головним моментом даної доктрини має стати положення про ефект недовіри системи національного законодавства в атмосфері аморальності, про наявність якої переконливо свідчать, передусім, факти політичної зради депутатами своїх виборців та домінування тіньової економіки. Можна стверджувати, що реалізація будь-яких урядових програм буде приречена на провал, якщо у керма державного управління будуть перебувати безпринципні політики, кримінальні авторитети, малоосвічені менеджери, діяльність яких до того ж пронизана корупцією.

Отже, на порядку денному сьогодні – знову питання розробки та прийняття національної стратегії економічного розвитку, в основу якої має бути покладена мобілізаційна модель, яка базується на вищезазначених методологічних засадах. Її реалізація вимагає потужного ідеологічного забезпечення і підтримки всіма суспільними, політичними, інформаційними, науково-дослідними та гуманітарними інститутами.

За таких умов зростає роль інституту держави як гаранта економічної самодостатності України, який зобов'язаний створювати сприятливі умови для розвитку та зміцнення національного капіталу, забезпечувати контроль над національними природними ресурсами, діяльністю міжнародних монополій у стратегічних сферах економіки, збереженням довкілля, за фінансовими, інформаційними потоками та науково-технологічним обміном, а також взяти на себе повну відповідальність за стратегічні постачання продуктів харчування, енергетичну безпеку країни, реалізацію великомасштабних інфраструктурних і магістральних проектів, а також захист її національного людського ресурсу.

Але зробити це може лише сильна влада в країні, яка розуміє масштаби глобальних процесів, готова заявити про позиції України і відстояти їх на міжнародній арені. У цьому зв'язку важко переоцінити роль сильного лідера нації – лідера, який зберігає моральні норми, з внутрішніми демократичними

установками, без стереотипів і не обтяжений минулими рішеннями і помилками.

Степанов О.П., д.е.н., проф.,
Гончарова Н.П., д.е.н., проф.,
кафедра економіки підприємств КНЕУ

ІННОВАЦІЙНИЙ ТИП РОЗВИТКУ ЯК ІМПЕРАТИВ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

ВСТУП. На сьогодні вкрай необхідним є поглиблення та подальший розвиток теоретико-методологічних засад активізації джерел економічного зростання розробки і реалізації концептуальних положень безальтернативного джерела інноваційного розвитку. Саме осмислення системної структури інновацій та теоретичних основ їх поширення, визначення параметрів досягнутого рівня інноваційної діяльності, вивчення її впливу на економічне зростання і підвищення ефективності виробництва є тим імперативом, який може забезпечити національній економіці гідне місце в світовому розподілі праці. Це вимагає розробки концепції поліваріантності інноваційного розвитку та можливостей його самоорганізації. Відзначене спонукає нас виходити із необхідності розробки такої технології економічного зростання, яка дозволить забезпечити національній економіці адаптацію до сучасної інноваційної кон'юнктури. Формування концептуальні засади та дослідження еволюції інноваційного розвитку на підставі наукового аналітичного інструментарію дозволить сформулювати ідеологію інноваційного розвитку, яка, на думку авторів, дозволить враховувати всі складові системного інноваційного процесу та управляти ним на підставі як ринкових механізмів так і методів державного регулювання. На це нас орієнтують відповідні положення Конституції України, якою визначена загальна мета розбудови інноваційного суспільства, заснованого на знаннях, Стратегії економічного і соціального розвитку України (2004-2015 роки) «Шляхом Європейської інтеграції»/1 /, Закони України щодо інноваційного розвитку, зокрема «Про інноваційну діяльність», про створення інноваційних технопарків і технополісів і т.ін.

МЕТОЮ статті є визначення інноваційного імперативу економічного зростання.

СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ. Сьогодні вказана проблема є пріоритетною, що впливає із стратегії соціально-економічного розвитку України в ХХІ столітті. Певного пошвавлення дослідження вказаної проблематики набули 6-7 років тому, коли були проведені дискусії, Круглі столи у Верховній Раді України, розроблено Стратегію економічного і соціального розвитку України, прийняття Верховною Радою України низки Законів з інноваційної проблематики, зокрема про створення технополісу на базі Технічного університету „Політехнічний інститут” і т.ін. Після такого